

УДК 811.161.2

Л. А. Білоконенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РЕПЕРТУАР МОВНИХ ФОРМ ЗАВЕРШЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ З ПЕРЕВАГОЮ ОДНІЄЇ ЗІ СТОРІН

Проаналізовано репертуар мовних форм завершення міжособистісного конфлікту, зумовленого перевагою однієї зі сторін. Установлено структурні та комунікативно-прагматичні особливості завершальної стадії україномовного конфлікту, яка має три форми втілення: жорстку, середню та помірковану. Визначено, що вибір мовної форми реалізації завершальної стадії залежить від значущості особистісних стосунків індивідумів, а також мовленнєвих і емоційних реакцій сторін на етапі розвитку конфлікту.

Ключові слова: міжособистісний конфлікт, завершальна стадія конфліктної взаємодії, когнітивний і прагматичний аспекти.

Білоконенко Л. А. Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. **РЕПЕРТУАР ЯЗЫКОВЫХ ФОРМ ЗАВЕРШЕНИЯ МЕЖЛИЧНОСТНОГО КОНФЛИКТА С ПРЕИМУЩЕСТВОМ ОДНОЙ ИЗ СТОРОН**

Проанализирован репертуар языковых форм завершения межличностного конфликта, обусловленного преимуществом одной из сторон. Описаны структурные и коммуникативно-прагматические особенности завершающей стадии конфликта в украинском языке, которая имеет три формы выражения: жесткую, среднюю и умеренную. Определено, что выбор речевых форм реализации стадии завершения зависит от значимости личностных отношений индивидумов, а также негативных речевых и эмоциональных реакций сторон на этапе развития конфликта.

Ключевые слова: межличностный конфликт, завершающая стадия конфликтного взаимодействия, когнитивный и прагматический аспекты.

Bilokonenko L. A. Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. **THE REPERTOIRE OF LINGUISTIC FORMS INTERPERSONAL CONFLICT WITH THE ADVANTAGE OF ONE SIDE OF CONFLICT**

The article analyzes the repertoire of linguistic forms interpersonal conflict termination, which is due to the advantage of one side of conflict. Relevance of the study determined with the general direction of modern philological studies to the analysis of the text, which is representing the language conflict. But structural and pragmatic features of the final phase in the Ukrainian language today do not have their own analysis. The purpose of the article is to identify speech tactics that allow a person to terminate the conflict.

The author describes the forms of embodiment of the final stages of the conflict: severe, medium, and mild. It was determined that the choice of the forms embodiment of the final stage depends on the importance of personal relations between people (destructive / constructive) and make for adverse emotional and speech reactions. The severe form is characterized by the fact that the conflict interaction between the sides begins acutely and actively: speakers who applied tough and mean verbal tactics, which were accompanied by negative emotions. The medium form is determined by the fact that the conflict interaction between persons unfolded gradually and took the form of a chronic and active conflict only over time, recorded medium and mild tactics. The mild form was determined to be with brief conflict interaction by individuals, which was embodied with «soft» (middle) speaking tactics. It is concluded that the process of completing the language conflict must pass the «way», which is inversely proportional to the energy of human emotions that accompanied it.

Key words: interpersonal conflict, the final stages of the conflict, cognitive and pragmatic aspects.

Оточуючий людину світ охоплює велику кількість явищ, серед яких такі, що складно охарактеризувати однозначно. До них належить і ситуація конфліктної взаємодії. З одного боку, конфлікт порушує процес комунікації, збільшує ворожість між конфліктуючими сторонами. Через нього зростає взаємна неприязнь, бажання «перемогти» стає важливішим за прагнення вирішити проблему. З іншого – забезпечить послаблення напруженості між особами, завдяки конфлікту люди можуть «перевірити» один одного, він є рушієм соціальних змін, гарантує розвиток суспільства, дозволяє зробити переоцінку цінностей, формує соціальну рівновагу. Конфлікт можна використати і на користь, і на шкоду з тією різницею, що на благо він уповні може сприяти вирішенню серйозних життєвих проблем.

У наукових працях з дослідження стадій поведінки сторін у конфлікті виокремлено його фінальну частину – завершення, часткову / повну нормалізацію стосунків або його неефективне розв'язання (Л. Герасіна, С. Грушевська, Л. Ємельяненко, А. Ішмуратов, Н. Осіпова, М. Панов, В. Петюх, Л. Торгова та ін. [2–5]). **Актуальність** нашого дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій до аналізу тексту, в якому зафіксовано перебіг мовного конфлікту. На мовне втілення завершальної стадії конфліктної взаємодії осіб (на матеріалі різних мов) уже звертали увагу вітчизняні та зарубіжні дослідники (Г. Барташева, В. Третьякова, В. Ущина, О. Фадєєва, О. Черненко та ін. [1; 7–9; 11]), проте структурні та комунікативно-прагматичні особливості цієї фази україномовного конфлікту ще не набули мовознавчої інтерпретації. **Мета** роботи полягає у виявленні репертуару мовних форм стадії завершення україномовного міжособистісного конфлікту з перевагою однієї зі сторін. Обсяг мовного матеріалу, на основі якого зроблено висновки, становить близько 400 текстових фрагментів.

Існує кілька способів завершення міжособистісного конфлікту. Зазвичай вони спрямовані на зміну конфліктної ситуації шляхом впливу на її учасників, сприйняття об'єкта конфлікту, позиції однієї зі сторін або на отримання нових відомостей чи ухвалення особами нового рішення. Для спаду напруги в конфлікті характерні мовні дії суб'єктів, пов'язані з частковою або повною згодою з протилежною стороною, відходом від проблеми, зміною теми розмови, різними вчинаками опонента або втручанням «третьої сторони». Процес завершення конфлікту бере свій початок на власне конфліктній стадії, коли сторони обирають для себе таке рішення, та закінчується на післяконфліктній (хоча це не означає, що він повністю вичерпаний). На результативність післяконфліктної стадії впливає те, які конфронтаційні стратегії було застосовано сторонами щодо один одного, чи вдавалися вони до жорстких мовленнєвих тактик, які лексико-фразеологічні та граматичні конфліктеми застосовували особи, які наслідки їх мовної поведінки (неадекватна реакція, відтермінована реакція на ситуацію чи відмова від неї, грубе порушення норм комунікації, негативний психологічний стан і його руйнівний вплив на особистісні установки індивідуумів та ін.).

Репертуар мовних форм завершення конфлікту доволі різноманітний (до того ж не завжди однозначно навіть можна «відокремити» власне конфліктну стадію від завершальної). Типологія стратегій, що забезпечують вихід із суперечки, може бути побудована на різних підставах. Багато факторів зумовлюють і цілі, що стануть основними для сторін конфліктної взаємодії: зміст предмета конфлікту, психологічний тип особистості опонента, рівень агресії сторін, ситуативні та характерологічні передумови, сфера перебігу (сімейний, побутовий, організаційний, виробничий, педагогічний, політичний, соціальний) тощо. Але, на наш погляд,

найважливіші саме комунікативні цілеустановки мовців, які виявляють для кожного з індивідумів *фактор значущості особистісних стосунків з опонентом*:

1) якщо для одного з учасників конфліктної взаємодії міжособистісні стосунки неціннісні, то його дії будуть *деструктивними*: він не припинить порушувати правила та норми мовної поведінки, для досягнення своїх цілей залучатиме нові ресурси, вдаватиметься до різних конфронтаційних стратегій і жорстких тактик. Подібний ступінь конфліктності зумовлює переваги мовної поведінки одного з учасників суперечки, внаслідок чого відкриває шляхи для поразки іншого;

2) якщо стає зрозуміло, що основної мети, заради якої розпочато спілкування і через яку виник конфлікт, досягти неможливо, то мовець змушений визначити пріоритет інших цілей: відмовитися від спроб будь що домогтися своєї конфліктної мети та налагодити комунікативний контакт з опонентом, при цьому зберегти почуття власної гідності, рівновагу свого емоційного стану, залишити шляхи для подальшого спілкування. Цінність міжособистісних стосунків – вагома причина конструктивної поведінки в конфлікті, що спрямовує їх до *пошуку компромісу*, спонукає до відмови від суперечливих рішень, до надання можливостей один одному зробити власні висновки. За цих умов мовна поведінка осіб визначає взаємні поступки;

3) якщо для одного чи обох учасників конфліктної взаємодії їхні стосунки незначимі чи ситуативно нівельовані, або конфлікт ніяк не завершено, але вирішити проблему все ж необхідно, то акцентують на припиненні конфлікту за допомогою *«третьої сили»* (представники державних, громадських організацій, авторитетні особи, професійні психологи та педагоги, рідні, друзі, сусіди тощо). У такому випадку мовна поведінка сторін залежить від втручання цієї «сили».

У процесі спілкування виникають негативні психологічні стани з їх мовленнєвим та емоційним вираженням. Це доволі інтенсивний чинник, що розпізнає характер перебігу комунікативного акту. Під час суперечки індивідум відчуває різні негативні емоції залежно від складності ситуації та її оцінки. Несхвальні реакції, що передають ці емоційні стани (відчай, агресія, гнів, образа, здивування, злість, розчарування та ін.), спричинені мовними діями опонента, яскраві маркери конфлікту. Тому типологія форм виходу з конфлікту також має враховувати *фактор взаємозалежності негативних мовленнєвих та емоційних реакцій сторін*. На цей факт уже звернули увагу психологи. Зокрема, Е. Носенко робить висновок, що у стані нервового збудження активізуються спонтанні комунікативні дії. Серед них ті, що стають реальними в конфлікті, синтаксично незавершені фрази, переформулювання, повтори, мовленнєві помилки (обмовка, парафазія), слова-паразити, кліше тощо [6, с. 78].

Емоції в конфлікті можна сприймати як *рух енергії* (існує так звана «шкала емоційних тонів» основоположника філософії сентології американця Р. Хаббарда [10]). Від сили цієї енергії залежить рівень почуттів індивідуума, характер його думок і дій. Змінювати більш низький тон емоцій на більш високий можна тільки «пройшовши по черзі» кожну емоцію, немов піднімаючись сходами. Очевидно, що в людей, різниця в «тоні» емоцій яких значна, або не буде взаєморозуміння, або можливість його досягнення ускладнена. Можемо припустити, що «шлях» процесу завершення мовного конфлікту *обернено пропорційний до енергії людських емоцій*, що його супроводжували. Енергія негативних емоцій, «рухаючись» та накопичуючись на попередніх стадіях конфлікту, «сполучена» з такими ж мовленнєвими реакціями людини, на стадії завершення має «кудись подітися». Тому ця стадія виступає своєрідною фазою *«поглинання емоцій»* і процес можливий за-

вдяки *характерним мовленнєвим тактикам і діям конфліктантів*. Емоції виконують роль індикатора «правильності» перебігу конфліктної події з точки погляду людини, коли переживання свідчать про стан фрустрації. Емоційний фон суперечки ніби «віддзеркалює» конфлікт, в якому активізуються чи гальмуються певні мовні дії осіб. Враховуючи взаємозумовлений характер мовних та емоційних реакцій сторін конфлікту, можна вказати *типи структур*, що виявляють *ступінь їх взаємовпливу*.

Узявши до уваги фактор значущості особистісних стосунків із опонентом і фактор взаємозумовленості мовних та емоційних реакцій сторін, визначаємо, що на стадії завершення конфлікту у разі переваги однієї зі сторін мовні дії індивідууми реалізують в таких формах:

1) **жорстка форма**. Конфліктна взаємодія між сторонами починається гостро й активно: це тексти, в яких відображено жорсткі (заборона, нав'язливі поради, наказ, негативна особистісна оцінка, обман, погроза, приниження, шантаж та ін.) та середні (вказівка, докір, зауваження, звинувачення, зміна теми, іронія, незгода та ін.) тактики мовців, які супроводжувала низька енергія негативних емоцій. Через нездатність осіб до адекватного сприйняття ситуації, «шлях» до завершення таких суперечок найбільш складний, звичайно тривалий. Наведемо приклад: через часті конфлікти між подружжям дружина змушена вдатися до активних наступальних мовних дій і застосовувати для завершення суперечки жорсткі мовленнєві тактики з погрозами, наказами, шантажем, залякуванням, приниженням чоловіка: *Ввечері повернулася з базару зумисне опівночі. Він знову у крик, вже – де була? <...> Тоді я підійшла до нього впритул і кажу тихо, як аксакалові на базарі: – Не кричи більше на мене ніколи, бо задушу. Або викину за вікно інгалятор... Я тобі не актриса голодна! Я собі без тебе на хліб заробляю. Ще й тебе годую. А щось не подобається, двері – навстіж і доріженька – рушником!* (5, с. 19). Очевидно, що мовці не можуть здійснити корекцію стосунків, їх конфлікт цілей перейшов у зону дисгармонії. Усвідомивши це, жінка вживає відповідні мовні (експресивні, емоційні, спонукальні) та різні за ступенем інтенсивності та категоричності мовленнєві засоби (тон, інтонація), а також психологічні прийоми впливу. Це специфіка жорсткої форми фази завершення, оскільки мовні дії особи спрямовані на подолання опору опонента, на примус до зміни його поведінки, на отримання переваги над ним, послуговуються подібними тактиками.

2) **середня форма**. Конфліктна взаємодія між особами розгортається поступово, лише з часом набуває форми гострої й активної: це тексти, в яких зафіксовано середні та м'які (пропозиція, надання інформації, негруба критика, переконання, обіцянка, прохання та ін.) тактики. Мовлення сторін доповнює енергією негативних емоцій, але вища за жорсткий тип. Подібні конфлікти мають особливості. Перша з них полягає в тому, що негативні емоції виникають поволі, не відразу з'являється гнів, агресія, звідси поступове «накопичення» мовних конфліктогенів. Друга – конфліктна взаємодія все ж виявляє бажання мовців тримати під контролем власні слова, поведінку й емоції. Але «рух емоцій» призводить до того, що особам може бути складно контролювати себе. Такий конфлікт не потребує значного напруження чи великих зусиль для завершення, тому його «шлях» менш тривалий. Наприклад: – *Та не сердься, – сковорідку на плиту кинула, газ увімкнула. – За один день нова хата не розвалиться! – Один день?! – розлютився Льош-ка. – Та ти мені другий тиждень голову морочии – «завтра», «завтра»... Змовчала. Очима пропекла і почала цибулю шаткувати. – А пропадять ви усі пропа-*

дом! – *процідив Льошка і грюкнув дверима* (1, с. 101). Уривок містить завершальну фазу конфлікту, початок якого не мав значних негативних емоцій сторін, чоловік м'якими тактиками (спонукальні конструкції з непрямим способом оформлення, перепитування, звертання) схилив дружину до певних дій (*Марусю, годі скніти! Ти ще така неприкаяна, наче на тебе не нова хата чекає, а халабуда в стегу! Збирайся уже, за годину машину підгоню!* (1, с. 100). Але відмінна позиція Марусі (*Усі новосели на руках устигли свої речі до нових хат попереносити, а Маруся тягне і тягне*) поступово напружує ситуацію. З'являється та накопичується енергія негативних емоцій в обох мовців (*розлютився Льошка, очима пропекла*). Конфліктна комунікативна мета жінки реалізована завдяки мовному втіленню: стверджувальне речення, некатегоричне спонукання, а також мовчання, яким вона демонструє свою відмову. «Шлях» до завершення конфлікту пройшов нетривалий: мовною реакцією «поглинання» емоцій стає використання чоловіком фразеологізму *пропадіть ви усі пропадом*, що виражає обурення поведінкою Марусі, далі – відмова від суперечки (*грюкнув дверима*).

3) **поміrkована форма.** Конфліктна взаємодія між особами починалася негостро: це тексти, які містять м'які (частково середні) тактики мовців, поєднані з негативними емоціями, але з енергією набагато вищою за попередні форми. Ці конфлікти визначаються тим, що мовні дії учасників можуть бути за своїм характером нейтральними, а не лише наступальними, за мірою активності – пасивними. Для них характерне специфічне послуговування адресантом ввічливими формами звертання до адресата, готовність обговорювати проблему, почуття невдоволення станом дискомфорту від конфлікту. У такому випадку в обох осіб може проявитися спільне бажання завершити суперечку, але насправді така готовність не реалізується через те, що психологічні, соціальні, ситуативні та характерологічні фактори для однієї зі сторін виявилися більш «сильними» чи «успішними». У зв'язку з тим, що особи контролювали свої слова та поведінку, їх взаємодію особливо не забарвлювали негативні емоції, такий конфлікт встановлює «шлях» до свого завершення як найкоротший. Наприклад, фрагмент побутової суперечки між чоловіком (А) і жінкою (В): А: – *Ти хіба прийшла зі мною в ресторан, щоб поїсти?* В: – *Можливо.* А: – *Але мені неприємно, що я значу для тебе менше, ніж вечеря.* В: – *Не переживай, ти значиш для мене більше. Кави налий. І не треба з'ясовувати стосунки. Це не допоможе.* А: – *Кави? Добре. А що допоможе?* В: – *Нічого. Припини.* А: – *Добре, вибач, більше не буду.* Напруженість ситуації спричинена вживанням чоловіком запитання (*Ти хіба прийшла зі мною в ресторан, щоб поїсти?*) та образливого для себе порівняння (*я значу для тебе менше, ніж вечеря*). Бажаючи уникнути пояснень із приводу свого настрою, жінка звертає увагу чоловіка на іншу тему (*кави налий*) і вводить ніби побічно в основний контекст спонукальну конструкцію з прямим способом оформлення (*Припини*) та заперечення (*І не треба з'ясовувати стосунки. Це не допоможе*). Для мовного конфлікту це значимий аспект. Такі мовні дії зміщують смислові акценти суперечки, що призводить до ситуації ризику: у потенційно проблемних умовах особа змушена сприйняти цю реакцію опонента і, щоб нейтралізувати конфлікт, поступитися, вибачитися.

Очевидно, що названі форми завершення конфлікту з перевагою однієї зі сторін обумовлені двома конфліктними стратегіями мовців: боротьба та поступка. Боротьба – це стратегія, розрахована на перешкоджання інтересам і цілям опонента, на ігнорування його слів, бажань, потреб. У цьому випадку активна тактика

відмови, за якої одна зі сторін уникає обговорення проблеми, пошуку шляхів для взаємних поступок, тоді як друга вимушено приймає такі умови, послаблює свої вимоги або й зовсім припиняє говорити про них, перебуваючи під впливом опонента. Відповідною для цієї ситуації є категорична відмова, що не передбачає пояснення адресантом її причин, а також за певної умови (фактор значущості особистісних стосунків з опонентом) частково обґрунтована відмова, що може містити деяке пояснення того, чому адресат *не повинен, не може щось говорити, робити* і под., або включати деякі пропозиції, або не мати повної відповіді. За таких обставин поступка однієї зі сторін – вимушене припинення опору: людина не намагається відстоювати власні інтереси. Причиною може бути усвідомлення своєї неправоти, необхідність збереження добрих стосунків з опонентом, залежність від нього, значні збитки від конфлікту, загроза ще більших негативних наслідків, емоції страху, сором'язливості, нудьги, образи, розгубленості. Наприклад, завершення конфлікту: – *Мені терміново потрібно з ним поговорити. – Навіть не думай про це, хлопче! – з цими словами зелений шериф поклав руку на кобуру, – владою, даною мені законом...* (2, с. 236) відбувається після відмови однієї сторони виконати прохання іншої з ігноруванням її інтересів, з чим остання (через страх) погоджується. Як явну поступку опоненту також сприймають відмову від відповіді: – *От не треба так драматизувати, благаю тебе! <...> Мені потрібна інформація. Розумієш, мене зацікавили обставини загибелі Лукаша Пере <...> Пан Крокус нічого не відповів, продовжуючи свердлити господаря лихим поглядом. – Ну, оскільки заперечень не надійшло, будемо вважати, що ти згоден* (4, с. 44). Відмова реалізується і завдяки зміні теми розмови: – *Мамо, я буду обережна. Обіцяю! Він – мій знайомий і тільки. Ми навіть не друзі. Вгамуйся! – Аліна встає з крісла, підходить до вікна. Слід перевести розмову на інше, бо вся ця балаканина зараз піде на друге коло* (3, с. 214), де завершення конфлікту залежить від небажання доньки обговорювати її знайомого. Мати, щоб не продовжувати суперечку, мусить прийняти ситуацію, змовчати.

Висновки. Застосування адресантом жорстких, середніх (навіть м'яких) тактик незмінно супроводжують оцінки адресата, його рольових реакцій, інтелектуальних і моральних якостей, характеру поведінки та ін., що, звичайно, ображає, зачіпає почуття гідності людини. Тому адресат змушений удаватися до різних тактик, спрямованих на самозахист, на блокування дій адресанта. Завершення конфліктів із низькою енергією негативних емоцій «проходить» тривалий, хоча і передбачуваний «шлях», де мовними засобами виходу із суперечки можуть виступати мовні резерви всіх рівнів, адже комунікативний рівень конфлікту проявлявся у глибокому нерозумінні особами один одного, робив помітною неузгодженість індивідуальних когнітивних систем мовців, тому складно «долався» самим процесом спілкування. Діалогічна взаємодія осіб ґрунтувалася на антипатії (навіть тимчасовій), що блокувала можливість коригування образу конфлікту, подолання його розбіжностей. Фактор неузгодженості індивідуумів, що на комунікативному рівні реалізувався в середніх і жорстких мовленнєвих тактиках, відтак у погіршенні міжособистісних зв'язків, потребував особливої поведінкової програми для відновлення емоційного «співвідношення» між сторонами. Тому репертуар мовних форм завершення конфлікту відображає «шлях» його перебігу: *чим нижча енергія негативних емоцій, тим довший мовний «шлях» до завершення конфлікту, чим вища енергія негативних емоцій, тим цей «шлях» коротший.* **Перспектива дослідження.** Подальше вивчення мовного міжособистісного конфлікту може

стосуватися опису форм його завершення, зумовлених компромісом між сторонами або втручанням «третьої сторони».

Бібліографічні посилання

1. **Барташева Г. І.** Взаємодія невербальних та вербальних компонентів ситуації комунікативного домінування в англomовному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Барташева Ганна Ігорівна. – Х., 2004. – 199 с.
2. **Грушевська С.** Конфлікт: етико-психологічний аналіз / С. Грушевська. – К. : Наук. світ, 2000. – 214 с.
3. **Ємельяненко Л. М.** Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх та ін. ; за ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. – К. : КНЕУ, 2003. – 315 с.
4. **Ішмуратов А. Т.** Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів : навч. посіб. / А. Т. Ішмуратов. – К. : Наук. думка, 1996. – 190 с.
5. **Конфліктологія** : [підручник для студ. вищ. навч. закл. юрид. спец.] / Л. М. Герасіна, М. І. Панов, Н. П. Осіпова та ін. – Х. : Право, 2002. – 256 с.
6. **Носенко Э. Л.** Изменение характеристик речи при эмоциональной напряженности / Э. Л. Носенко // Вопросы психологии. – 1978. – № 6. – С. 76–85.
7. **Третьякова В. С.** Речевая коммуникация: гармония и конфликт : монография / В. С. Третьякова. – Екатеринбург : Изд-во ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2009. – 230 с.
8. **Ущина В. А.** Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англomовному політичному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. А. Ущина. – Луцьк, 2003. – 210 с.
9. **Фадєєва О. В.** Стратегії і тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Фадєєва. – К., 2000. – 194 с.
10. **Хаббард Р.** Шкала емоціональних тонів [Електронний ресурс] / Л. Хаббард. – 2003. – Режим доступу : <http://eknigi.org/psihologija/11706-shkala-yemocionalnyx-tonov.html>. – Заголовок з екрану.
11. **Черненко О. В.** Лінгвокогнітивні та прагматичні особливості дискурсивного втілення завершальної фази конфліктної взаємодії (на матеріалі англomовної прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Черненко. – К., 2008. – 229 с.

Джерела фактичного матеріалу

1. **Дашвар Люко.** Молоко з кров'ю : роман / Люко Дашвар. – Х. : Книж. клуб «Клуб сімей. дозвілля», 2008. – 272 с.
2. **Жити – пити** : зб. оповідань / О. Забужко [та ін.]. – Х.: Книж. клуб «Клуб сімей. дозвілля», 2013. – 320 с.
3. **Корній Дара.** Гонимарник : роман / Дара Корній. – Х. : Книж. клуб «Клуб сімей. дозвілля», 2012. – 332 с.
4. **Соколян М.** Балада для Кривої Варги. Аналітичний мюзикл : повість, оповідання / Марина Соколян. – К. : Нора-друк, 2005. – 160 с.
5. **Тарасюк Г.** Мій третій і останній шлюб : роман, новели / Г. Тарасюк. – Бровари : Відродження, 2007. – 189 с.

Надійшла до редколегії 19.02.15